

1805

Bekjendtgjørelse

fra

det kongelige Videnskabernes Selskab

angaaende

de i 1803 og 1804 indkomne Premie-Eskninger

og

nye Priis-Opgaver for 1806.

I. Forhen udsatte Premiers Besvarelser.

I. Angaaende den physiske Opgave: er *Suurstofgasen eller Gasarter*, som indeholde samme, uomgiengelige nødvendig til at *Kyllinger eller andre Fugle udvikles*, og naae *Modenhed i Æget*, eller kan *Udviklingen finde Sted i uandbare Luftarter*, og da i hvilke? er indkommen et Svar i det franske Sprog med Devise: *num vescitur aura aetherea*. Forfatteren har omstændeligen beskrevet sine Apparater og sin hele Fremgangsmaade ved Forsøgene, hvilke lede til det Resultat, at Æg kan udklækkes i uandbare Luftarter. Denne Sætning synes at stride imod alle hidtil antagne Meninger om det dyriske Liv. Af den Aarsag besluttede Selskabet at lade forfærdige de fornødne Apparater, og at lade alle Forfatterens Forsøg eftergire og igientage ved dertil udnævnte Commissairer, Hr. Overhofmarskal Hauch, de Herrer Wiborg, Herholdt, Rafn, Scheel og Bugge. Commissairerne foretog allerførst Forsøgene aldeles efter For-

fatterens Forskrift og Fremgangsmaade i forskellige Slags uandbare Luftarter, og fandt de tydeligste Spor af Organisation i Ægene; man saae Grene af Arterier og Vener, man saae Hiertet slaae, og i nogle Æg Lemmerne dannede, alt som de i kortere eller længere Tid havde været i Udklækningsmaskinen ved den behørig Grad af Varme.

Man igientog Forsøgene med samme Udfald, men man undersøgte først Luftens Beskaffenhed i Klokken, under hvilken Udklækningen var foretaget, og fandt da ved eudiometriske og andre Prøver, at disse uandbare Gasarter under Udklækningen vare blevne meer eller mindre aandbare. Ved nøiere Undersøgning fandt man, at Gibs, som Forfatteren havde bragt i Forslag og brugt til sine Klokkers Tilkitning, hverken var vandtæt eller lufttæt, og at den atmosfæriske Luft og med den endeel Suurstofgas havde banet sig Vei igiennem Gibset ind i Klokken, hvor Ægene bleve udlagte. Dette negative Forsøg viser tydeligen, *at Forfatteren ei har udklækket sine Æg saaledes, som han formener, i uandbare Gasarter.*

Commissairerne besluttede at anstille positive og afgjørende Forsøg, angaaende det udsatte Priis-Spørgsmaal. De forskaffede sig allerførst en Kit, om hvilken de ved foreløbige Forsøg overtydede sig, at den var fuldkommen lufttæt endog i den Temperatur, hvor Æg skal udklækkes. Forskiellige Klokker bleve fyldte med atmosfærisk Luft, med Salpeterstofgas, med Kulsuurgas, med Vandstofgas, o. s. v. Alle disse Klokker og de i dem værende Æg bleve til samme Tid hensatte i Udklækningsmaskinen, og efter den fornødne Tids Forløb igien udtagne. Gasarten i enhver Klokke blev nøie prøvet, og befunder at være af samme Beskaffenhed, som da Forsøgene begyndte, og endnu at være Salpererstofgas, Kulsuurgas, Vandstofgas, o. s. v. Ved Ægenes Aabning saae man de umiskienkeligste Spor af Organisation i de Klokker, hvor der var atmosfærisk Luft eller Suurstofgas, men i alle de Klokker, som vare fyldte med uandbare Gasarter, havde Blommen beholdet meer Consisten-

ce, en anden Farve og en anden Smag end den naturlige, og der fandtes ikke det allerringeste Spor til nogen begyndt Organisation. Disse Forsøg bevise, at *Ægts Udclækning ikke kan skee i uaanbare Gasarter.*

Paa Grund af disse Forsøg troede Selskabet sig ikke beføiet at tilkiende Forfatteren, hvis Flid og Talenter det i övrigt ikke miskiender, den udsatte Belønning.

2. For den historiske Classe var udsat følgende Spørgsmaal: *De ved Gallehuus i Aarene 1639 og 1734 opgravne Guldhorn ere af adskillige blevne undersøgte, uden dog at være kommen til nogen vis Formodning enten om Figurerens Betydning, eller hvorfra disse kostbare Alderdommens Kunstarbejder skulde være komne til os, i Fald de ei her ere forarbejdede. Formedelst den Lighed, som adskillige i vore Tider opdagede Monumenter synes at fremvise med de her forekommende Forestillinger, indbydes Lærde til ved Sammenligning med saadanne enten med stærkere Grande at bestyrke andres Forklaringer, eller paa en mere sandsynlig Maade at oplyse og forklare disse vigtige hos os fundne Mindesmærker.*

Herom var indkommen et Priisskrivt i det danske Sprog med Devise: *i Mulm de sig hylle de gamle Skrivter.* Denne Afhandling er skreven med saa megen Kundskab og Lærdom, at Selskabet har tilkiendt Forfatteren den udsatte Premie eller dets Guldmedaille af 100 Rdlrs. Værdie. Ved den forseglede Seddels Aabning befandtes Forfatteren at være Hr. *Peter Erasmus Müller*, Professor i Theologien ved Kiöbenhavns Universitet.

3. For den philosophiske Classe var udsat følgende Opgave: *Hvilken har været Spinozismens Skiebne i de senere Tider, og hvilken Indflydelse har den havt, ond eller god, paa Philosophien i Almindelighed og paa Philosophien om Gud i Særdeleshed? Om det ellers er ægte Spinozismus, som nogle nuomstunder udgive derfor.*

Til Svar herpaa er indkommen en Afhandling i det tydske Sprog med Devise: *aeterna veritas est Deum esse*. Selskabet har ikke fundet dette Svar saa fyldestgiörende, at Forfatteren kunde tilkiendes nogen Belönning.

Efter Selskabets Love giver det sin Medaille i Sölv til Forfattere, som ei ere Selskabets Medlemmer, naar de indsende saadanne Afhandlinger, som af vedkommende Classe dertil findes værdige. Saadanne Medailler ere uddeelte til følgende:

Hr. Renteskriver *Kahrs* for Opfindelsen, Indretningen og Beskrivelsen af et Instrument til at optage en Sökyst fra en Station, hvis Höide over Havets Horizont antages som bekiendt.

Hr. Lieutenant *von Ohlsen*, astronomisk og geographisk Observator i Island, for en omstændelig Beskrivelse om de tvende hede Vandspring i Island, Geiser og Stork, geleidet med et nöiagtigt Carte over Omegnen og geometrisk Opmaaling af disse fremspringende Vandstraalers Höider, samt Pröver af den Steenart, som Vandet ansætter i Bassinerne, som indeholder en betydelig Mængde Kieseljord.

Hr. Uhrmager *Urban Jürgensen* for Beskrivelsen af en ny Maade til at hårde Uhrfiedre.

II. Nye udsatte Premier for Aaret 1806.

I. For den mathematiske Classe.

For Kræfternes eller rettere Bevægelsernes Parallelogram forlanger man et nyt Beviis, som bör udledes af de første mathematiske Principier om Bevægelsen. De nyere Bestræbelser af de berömteste Mathematickere synes ei ganske at have udtömt denne Materie. Man bör i Almindelighed vise, at man i Stedet for Sidekræfter og Be-

vægelser kan sætte Diagonalkraften og Diagonalbevægelsen, og omvendt i Steden for Diagonalkraften sætte Sidekræfterne, saaledes, at Kræfterne og Bevægelserne, tage i hvilke som helst Directioner, vedblive at være de samme, som forhen.

Desideratur Parallelogrammi virium, aut rectius motuum, demonstratio ex primis de motu principiis in mechanica. Recentiora clarorum virorum conamina, huc spectantia, rem confecisse non videntur. Ostendendum est in universo, posse loco motuum et virium lateralium substitui motum et vim diagonalem et inverse laterales loco diagonalium, eisdemque manere motus, easdemque vires, in quibuscunque directionibus sumtas, quales ante substitutionem adfuerunt.

2. For den physiske Classe.

Hvilken Indfyldelse har den positive og negative Electricitet paa Luftens Elasticitet, saavel som og paa dens Evne til at optage Vand enten i dampformig eller i gasformig Tilstand?

Ved Forsøgene anføres Iagttagelser paa Barometeret, Thermometeret, Electrometeret, Hygrometeret, samt Electricitetens Intensitet. Ligeledes bemærkes de brugte Masser og Overflader af Luft og Vand tilligemed de anvendte Tider.

Quam vim habet electricitas positiva et negativa in mutandum elasticitatem aëris? Quantum valet utraque electricitas ad augendum vel imminuendum facultatem ac potentiam, quæ aquam tam sub forma vaporum quam sub forma gasis recipere et continere potest aër.

Dum experientiae instituuntur, diligenter observare oportet altitudinem barometri, gradum thermometri, electrometri, hygrometri, nec non intensitatem electricitatis, mensuras quoque aëris, aquae et temporis, quod experimentis impenditur, explorare oportet.

Denne Opgave har Selskabet allerede udsat for Aaret 1801; men da ingen fyldestgiørende Svar indløb, saa udsættes dette vigtige Spørgsmaal endnu en Gang.

3. For den historiske Classe.

Er der nogen Sammenligning at anstille imellem de ældre Folkeslag, som have beboet det siberiske Tartarie, og de celtiske Folkeslag, som nedsatte sig i det vestlige Europa, i Henseende til Sprog, Sæder og Indretninger, Religionsideer og Kunstværker, og i saa Fald, hvilke lærerige Resultater kunde deraf uddrages til Oplysning af disse Folkeslags ældre Historie?

Num inter se componi possunt antiquiores illae gentes, quae intra hodiernae Siberiae limites, quam nunc Tartari inhabitant, sedes olim fixerant, et veteres populi Celtici, occidentalium Europae regionum occupatores, linguarum, institutorum, opinionum de rebus sacris et monumentorum ratione inprimis habita? quae exinde vetustam harum gentium historiam illustratura elici possunt momenta?

4. For den philosophiske Classe.

Hvad Nytte eller Skade har den speculative Philosophie, fornemliggen i de senere Tider, giort Naturlæren; og hvorledes kan man paa denne saaledes anvende Begreber og Grundsætninger a priori, at Erfarenhed deraf ledes og ei misledes i de Undersøgelser, man over Legemerne og deres Egenskaber har at anstille; eller hvorvidt bør en fornuftig Rationalismus saavel som Empirismus i denne Videnskab gaae?

Quaenam sive adminicula sive detrimenta, praesertim recentioribus aevis, physicae attulit abstrusior illa philosophia theoretica, et qua ratione sic adhiberi possunt notiones et principia a sensibus se-juncta, ut experientiae, corpora eorumque proprietates exquisiturae viam et rationem praemonstrent potius, quam eam in avia seducant? Vel quem modum par est, ut cum rationalismus tum empirismus teneat in disciplina naturali?

For den bedste Besvarelse af enhver af disse Opgaver udlover Selskabet en Premie af sin Medaille i Guld af 100 Rdlrs. Værdie, naar det befinder Besvarelsen at være grundig, tilstrækkelig og fuldstændig. Selskabet indbyder alle Lærde og Sagkyndige, Selskabets i danske Stater værende Medlemmer undtagne, at besvare disse Spørgsmaale. Afhandlingerne kan skrives i det latinske, franske, engelske, tydske, svenske eller danske Sprog uden Navn med Motto eller Devise, hvilken tillige skrives paa en forseglet Seddel, som indeholder Forfatterens fulde Navn, Stand, Embede og Opholdssted.

Forinden Udgangen af Aaret 1806 maae Premie-Eskningerne og Afhandlingerne være indsendte til Selskabets Secretair, Justitsraad og Professor Bugge.

Angaaende de Priisopgaver, hvilke Selskabet er pligtig efter den Thotiske og Classenske testamentariske Anordning aarligen at udsætte, da er derom i Aaret 1800 udgivet et særskilt Programme og en Fortegnelse af 21 Opgaver, som hos Selskabets Secretair kan bekommes. Denne Indbydelse er endnu vedvarende, og disse Opgaver blive fremdeles staaende til Premiers Eskning for fyldestgiørende Besvarelser med følgende Forandringer: for Num. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 20 og 21 bestemmes og udsættes Eskningstiden til Udgangen af Aaret 1806. Derimod udgaae Num. 16, 17 og 19, fordi disse Priisspørgsmaale allerede ere besvarede og belønnede med den udlovede Premie. De for de staaende Opgaver udlovede Belønninger ere efter Spørgsmaalets Vanskelighed og Beskaffenhed fra 50 til 100 Rdlr. i Penge, og Selskabet giver ikkun sin Medaille for sine egne ovenanførte Spørgsmaale.

For Num. 8, angaaende Dyrkningen af Spelten (*Triticum Spelta*), med videre, er ikkun udlovet en Premie af 100 Rdlr., men formedelst

denne Kornsorts betydelige Brugbarhed og Nytte, samt Dyrkningens Vigtighed, har Selskabet i dette Aar, ligesom i forrige Aar, fundet for Godt at forøge den udlovede Premie, og at fordoble den til 200 Rdlr.; og det forventer saa meget meer at opmuntre kyndige Landmænd til Speltens Dyrkning, og til at anstille Sammenligning imellem denne og andre her i Landet dyrkede Kornsorter.

Alt ovenstaaende bekiendtgjøres efter Selskabets Befaling i dets Møde den 31 Maj 1805.

Thomas Bugge.

K i ø b e n h a v n.

Trykt hos N. Möller og Søn, Hof- og Universitets-Bogtrykkere.